

***Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. Józef Budniak, Zygfryd Glaeser, Tadeusz Kałużny, Zdzisław J. Kijas, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2016, ss. 560, ISBN 978-83-7438-498-8**

Dzieje chrześcijaństwa obejmują ponad dwa tysiące lat, z których pierwsze dziesięć wieków uznać można za czas jedności w łonie Kościoła Chrystusowego. Począwszy od XI stulecia, zaczęły dawać znać o sobie różnice wewnętrzne, w wyniku których urzeczywistniła się schizma wschodnia. Niespełna pięćset lat później, jako konsekwencje reformacji Marcina Lutra, pojawiły się kolejne podziały, a nawet wzajemna nietolerancja, które utrzymywały się przez ponad cztery stulecia. Dopiero w latach 60. XX w. wezwanie Jezusa „aby wszyscy stanowili jedno” (J 17,21) stało się znakiem czasów, obligującym do refleksji nad jednością wyznawców Chrystusa. Szczególna intensyfikacja działań na rzecz przywrócenia pełnej, widzialnej jedności chrześcijan dokonała się podczas Soboru Watykańskiego II, czego owocem było przyjęcie Dekretu o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*. Dwie dekady później Jan Paweł II w encyklice *Ut unum sint* (1985) określił ekumenię mianem drogi Kościoła, a także imperatywu oświeconego wiary i kierowanego miłością chrześcijańskiego sumienia. Soborowe wezwanie do podejmowania konkretnych działań ekumenicznych przez wiernych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich spotkało się w Polsce z pozytywnym przyjęciem, czego wyraz stanowią liczne inicjatywy o charakterze zjednoczeniowym, wielokrotnie opisywane w krajowej literaturze przedmiotu. Do tej pory brakowało jednak dzieła zawierającego całościowe spojrzenie na działania ekumeniczne, podejmowane po Soborze Watykańskim II w Polsce. Pięćdziesiąta rocznica promulgacji *Unitatis redintegratio* stała się inspiracją do wypełnienia tej luki w literaturze fachowej przez przygotowanie woluminu zatytułowanego *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*. Jej autorami są wybitni specjaliści w dziedzinie problematyki zjednoczeniowej: ks. prof. dr hab. Józef Budniak z Uniwersytetu Śląskiego, ks. prof. dr hab. Zygfryd Glaeser z Uniwersytetu Opolskiego, ks. dr hab. Tadeusz Kałużny SCJ, prof. UPJP II, oraz o. prof. dr hab. Zdzisław Kijas OFM Conv. z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Ekumeniczny program dla Kościoła katolickiego, wypracowany przez Sobór Watykański II, będący priorytetem działalności duszpasterskiej papieża posoborowych (od Jana XXIII do Franciszka), stanowił dodatkowe źródło natchnienia dla autorów *Encyklopedii*. Z założenia jest ona swoistą „kroniką” wydarzeń, osób, instytucji i dzieł, zaangażowanych i promujących działalność ekumeniczną w Polsce w ostatnim półwieczu.

Dzieło liczy 560 stron i zostało podzielone na trzy główne części, które poprzedzono stronami redakcyjnymi: spisem treści (s. 5-8), wykazem skrótów (s. 9-14) oraz wstępem (s. 15-21).

W części pierwszej opracowania (s. 21-120), zatytułowanej *Ogólna charakterystyka polskiej ekumenii*, zaprezentowane zostały: *Początki i rozwój ruchu ekumenicznego w Polsce* (rozdział I), *Aktualne struktury ekumeniczne w Polsce* (rozdział II), *Duchowe*

aspekty polskiej ekumenii (rozdział III), *Międzywyznaniowe dialogi doktrynalne w Polsce* (rozdział IV) i *Praktyczne formy działalności ekumenicznej w Polsce* (rozdział V).

Pierwszy rozdział tej części dzieła zawiera treści ukazujące pozakatolickie inicjatywy ekumeniczne oraz rzymskokatolickie działania o charakterze zjednoczeniowym w Polsce. Dane zawarte w pierwszym podrozdziale umożliwiają zapoznanie się z działaniami podejmowanymi na gruncie polskim przez pięć Kościołów protestanckich (Kościół ewangelicko-augsburski, Kościół ewangelicko-reformowany, Kościół ewangelicko-metodystyczny, Kościół chrześcijan baptystów, Kościół ewangelicznych chrześcijan), które doprowadziły do utworzenia Rady Kościołów Protestanckich w Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie do powstania Polskiej Rady Ekumenicznej. Drugi podrozdział poświęcony został współpracy Kościoła rzymskokatolickiego z Kościołami zrzeszonymi w Polskiej Radzie Ekumenicznej. Traktuje również o problematyce ekumenicznej podejmowanej podczas trwania synodów Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce.

Rozdział drugi pierwszej części *Encyklopedii*, pt. *Aktualne struktury...*, zawiera kompleksową charakterystykę struktur ekumenicznych, z podziałem na Polską Radę Ekumeniczną, Radę Episkopatu Polski ds. Ekumenizmu oraz instytuty, katedry i centra ekumeniczne w Polsce.

W rozdziale trzecim tej części opracowania dokonano zestawienia i waloryzacji najważniejszych inicjatyw o charakterze zjednoczeniowym, realizowanych na płaszczyźnie duchowej. Omówiono w nim: Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan, Światowy Dzień Modlitwy Kobiet, Ekumeniczne Dni Biblijne, rekolekcje, spotkania i pielgrzymki ekumeniczne, jak również wspólne użytkowanie miejsc kultu.

Szczegółowy opis dialogów międzywyznaniowych o charakterze doktrynalnym, prowadzonych przez Kościół rzymskokatolicki i Kościoły zrzeszone w Polskiej Radzie Ekumenicznej, składa się na treść czwartego rozdziału dzieła, pt. *Międzywyznaniowe dialogi doktrynalne w Polsce*. Charakterystykę tych przedsięwzięć ukazano w kluczu tematycznym (dialogi na temat chrztu, małżeństw o zróżnicowanej przynależności konfesyjnej, dzieła stworzenia oraz świętowanie dnia Pańskiego). Osobno omówiono dialogi: rzymskokatolicko-adwentystyczny oraz dialog Kościoła Rzymskokatolickiego w RP z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym.

Aspekt praktyczny działań ekumenicznych stanowi treść ostatniego, piątego rozdziału pierwszej części woluminu. Ukazano w nim ekumeniczne duszpasterstwo parafialne, współpracę międzywyznaniową w katechezie, działalność charytatywną, współpracę kulturalno-społeczną, a także ekumeniczny przekład Biblii.

W drugiej części *Encyklopedii* przedstawiono *Sylwetki polskich ekumenistów* (s. 121-412). Biogramy czołowych przedstawicieli ruchu zjednoczeniowego w Polsce zamieszczono w porządku alfabetycznym. Poza danymi osobowymi i chronologicznymi każdy z nich zawiera także wykaz wybranych publikacji autorstwa osoby, której biogram dotyczy.

Część trzecią dzieła stanowią Aneksy (s. 413-530). Dwadzieścia trzy aneksy usystematyzowano według trypunktowej struktury. W punkcie A zebrano dokumenty dotyczące struktur ekumenicznych w Polsce (8 aneksów). Na punkt B składają się *Dokumenty Kościołów chrześcijańskich i instytucji ekumenicznych w Polsce* (7 aneksów). Punkt C zawiera *Dokumenty dialogów ekumenicznych w Polsce* (8 aneksów).

Opracowanie kończy wykaz Bibliografii (s. 531-540) oraz Indeks osobowy (s. 541-550) i Indeks rzeczowy (s. 551-560).

Spośród wymienionych części woluminu na szczególną uwagę zasługują *Sylwetki polskich ekumenistów*. Na tę część encyklopedii składają się biogramy wyróżniających się na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci, działających w obszarze wszystkich Kościołów

i Wspólnot chrześcijańskich w Polsce (również spoza Polskiej Rady Ekumenicznej), przedstawiciele ekumenii, zarówno duchownych, jak i świeckich. Nadrzędnym celem autorów dzieła było ukazanie sylwetek wszystkich referentów ds. ekumenizmu, działających w diecezjach polskich Kościoła rzymskokatolickiego. Dodatkową wartość ma zaprezentowanie ekumenistów katolickich, działających na wydziałach teologicznych w Polsce. Zebrane w tej części dzieła dane stanowią cenną pomoc w przybliżeniu czytelnikowi specyfiki działań zjednoczeniowych, podejmowanych w minionych pięciu dekadach w kręgu konfesji chrześcijańskich w Polsce.

Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964-2014) jest owocem współpracy trzech ośrodków naukowych: katowickiego, opolskiego i krakowskiego, zrealizowanej w ramach grantu badawczego Narodowego Centrum Nauki (decyzja nr DEC-2013/09/B/HS1/00483).

O wartości powstałego dzieła decyduje nawiązanie szerokiej współpracy przy jego tworzeniu pomiędzy różnymi środowiskami wewnątrzkościelnymi, jak również intensywne wysiłki autorów projektu podejmowane w kręgu innych konfesji chrześcijańskich. Tego rodzaju hermeneutyka badawcza doprowadziła do zobiektywizowania ujęć we wrażliwej dziedzinie, jaką jest ekumenia.

Zapewne w przyszłości pojawi się myśl kolejnego wydania *Encyklopedii ekumenizmu w Polsce*. Prawdopodobnie wówczas zmianie ulegnie jej struktura. Dobrze byłoby w części obejmującej biogramy osobno przedstawić sylwetki ekumenistów z wyszczególnieniem ich przynależności konfesyjnej.

Dzieło zostało wysoko ocenione przez recenzentów. Najwybitniejszy teolog ekumenista polski, uznany w całym świecie autorytet w dziedzinie dialogu zjednoczeniowego, abp prof. dr hab. Alfons Nossol stwierdził, że: „[...] Autorom udało się dogłębnie, w sposób integralny zaprezentować posoborowe dzieje ekumenizmu w Polsce [...]”. Prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz wyraził przekonanie, że: „[...] *Encyklopedia* [...] może przyczynić się do pokoju, braterstwa oraz jedności między chrześcijanami [...]”.

Reasumując, należy stwierdzić, że encyklopedia stanowi naukowe, źródłowe opracowanie dotyczące dziejów polskich dążeń zjednoczeniowych, podejmowanych w ostatnich pięciu dziesięcioleciach. Jest też dowodem otwartości na współpracę polskich, nie tylko rzymskokatolickich, środowisk ekumenicznych. Jest to nowatorskie opracowanie, posiadające egzemplaryczny charakter w krajowej i światowej literaturze przedmiotu.

Aleksander Skrzyś

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 52,1 (2019), s. 223-227

Ks. Damian Bednarski, *Biskup Józef Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2019, ss. 566

Środowisko naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach posiada długą tradycję badań biograficznych i źródłowych poświęconych arcybiskupowi Józefowi Gawlinie (1892–1964), biskupowi polowemu Wojska Polskiego, opiekunowi, a następnie protektorowi emigracji polskiej. Fakt ten nie może budzić zdziwienia, gdyż hierarcha urodził się i wychował na Górnym Śląsku. Zawsze też przypominał swoje śląskie korzenie, którym był wierny do końca życia.